

Janina Klemens

TERENY WYPOCZYNYKU CODZIENNEGO MIASTA GLIWIC
NA TLE ZAGADNIEN REKREACJI W AGLOMERACJI GOP

Streszczenie. W artykule analizuje się następujące problemy:

- Wpływ rozwoju miast w obszarach przemysłowych na degradację środowiska;
- Walka o ochronę środowiska i utworzenie odpowiedniego pasa ochronnego;
- Potrzeba codziennego odprężenia dla ludzi pracy;
- Wyniki pracy w zależności od rozwoju wychowania fizycznego.
- Analiza stanu obecnych terenów rekreacyjnych Gliwic. Perspektywy rozwoju.

Terytorialny rozwój miast, a przede wszystkim okręgów przemysłowych powoduje coraz szybsze zmniejszanie się obszarów o walorach rekreacyjnych oraz ich degradację.

Szczególnie mocno problem degradacji środowiska w Polsce występuje na terenie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego (GOP). Aby przeciwdziałać temu ujemnemu procesowi rozpoczęto zakrojoną na szeroką skalę akcję rekultywacji środowiska, mającej na celu odnowę krajobrazu i ograniczenie szkodliwych wpływów przemysłu. Należy zwrócić uwagę na techniczne i technologiczne metody zwalczania szkodliwości przemysłu oraz na zabezpieczenie, w ramach naturalnej rekultywacji środowiska, terenów, mających na celu zaspakajanie potrzeb ludności w zakresie rekreacyjnym.

Jak wynika z danych statystycznych dotyczących obszaru GOP, tereny o największym zanieczyszczeniu powietrza charakteryzują się najniższym poziomem zdrowotnym ludności, największą umieralnością niemowląt i naj-

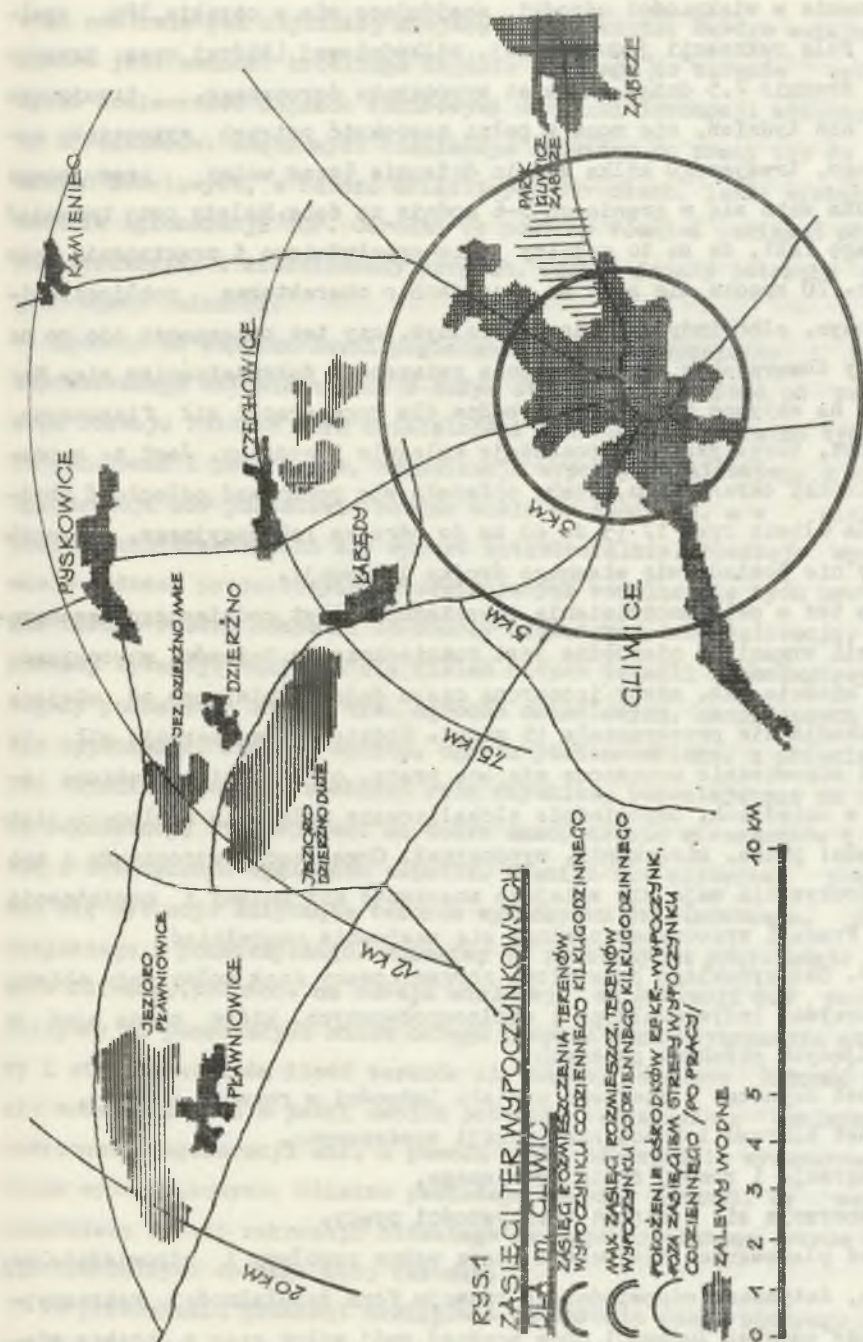
większą ilością martwych urodzeń. Występują tu przeważnie choroby układu oddechowego.

Na terenach tych organizm ludzki narażony jest na wchłanianie dużej ilości szkodliwych dla zdrowia substancji, które poza zmniejszeniem zdrowotności ludzi wywołują zmęczenie i przemęczenie - objawy które stały się chorobą naszej epoki. Do walki z tą chorobą, obok osiągnięć medycyny i innych dziedzin nauki, przysłużyć się mogą przede wszystkim badania z dziedziny czystości miast oraz higieny życia ludzi w mieście i możliwości wypoczynku tak długotrwałego, jak i codziennego. Już w ustaleniach z IV Kongresu C.I.A.Ż. w Atenach w listopadzie 1933 r. (Karta Ateńska) w sprawach wypoczynku czytamy:

"Problem budowy miasta: mieszkać,
pracować,
wypoczywać,
poruszać się"

Państwo socjalistyczne jest żywotnie zainteresowane w urbanistycznych studiach prognostycznych potrzeb kultury spędzania wolnego czasu społeczeństwa. Dlatego też w trosce o odnowę biologicznego środowiska człowieka i polepszania warunków życia mieszkańców GOP, staraniem egzekutywy KW PZPR i Prezydium WRN, powstała uchwała KERM o utworzeniu Leśnego Pasa Ochronnego GOP. Leśny Pas Ochronny (LPO) spełniać będzie dwójką rolę. Po pierwsze duże kompleksy leśne wpływają na sposób naturalny na poprawę klimatu, po drugie spełniać będą funkcję rekreacyjną, zapewniając mieszkańcom miast warunki dobrego wypoczynku. Obszar GOP otoczony jest dwoma pierścieniami leśnymi bliższym i dalszym. Wielkość LPO określono promieniem ok. 30 km, licząc od głównych miast GOP - Gliwic, Katowic, Bytomia, Sosnowca a powierzchnia lasów w tym zasięgu wynosi 180 tys. ha.

W ramach Leśnego Pasa Ochronnego powstaną w pierwszej kolejności 44 ośrodki rekreacyjno-wypoczynkowe, w tym pięć w pobliżu Gliwic: Park Gliwice-Zabrze, Czechowice, Pławniowice, Dzierżno Małe, Kamieniec (rys. 1).

Rys. 1. Tereny wypoczynku codziennego m. Gliwice na tle zagadnień rekreacji w aglomeracji GOP

Jednakże w większości ośrodki, znajdujące się w obrębie LPO, spełniając rolę rekreacji jednodniowej, kilkodniowej (której czas trwania wynosi średnio 2,5 dnia), a nawet wypoczynku dorocznego, trwającego dłużej niż tydzień, nie mogą w pełni zaspokoić potrzeb wypoczynku codziennego, trwającego kilka godzin dziennie (czas wolny pracującego człowieka waha się w granicach 5-6 godzin na dobę). Należy przy tym wziąć pod uwagę fakt, że są to godziny późno-popołudniowe i praktycznie czas po godz. 20 spędza się albo na zajęciach o charakterze publiczno-widowiskowym, albo indywidualno-kameralnym, czy też przeznaczają się go na kontakty towarzyskie lub na zajęcia związane z doskazywaniem się. Natomiast na aktywne zajęcia, niezbędne dla regeneracji sił fizycznych, jak sport, turystyka itp. pozostaje zaledwie 3 godziny. Jest to napewno za krótki okres czasu, ażeby opłacało się pokonywać odległość średnio (dla Gliwic rys. 1) 15 do 40 km do ośrodka rekreacyjnego, szczególnie gdy nie posiada się własnego środka lokomocji.

Dlatego też w celu umożliwienia mieszkańcom miast codziennego regenerowania sił organizmu niezbędne jest rozmieszczenie terenów wypoczynkowych w mieście tak, ażeby izochrona czasu dojścia pieszego od miejsca zamieszkania nie przekraczała 15 minut. Codzienna regeneracja sił to również odpowiednio urządzone miejsca pracy, odpowiednio urządzone ośrodki w osiedlach, odpowiednio zlokalizowane założenia zielone na siatce układu: praca, mieszkanie, wypoczynek. Organizacja wypoczynku i sposób odpoczywania mają nie mniejsze znaczenie niż metody i organizacja pracy. Praca i wypoczynek powinny się wzajemnie uzupełniać.

Wg S. Skórzyńskiego prawidłowe zorganizowany czas wolny daje zbieżność korzyści indywidualnych i ogólnospołecznych, które można ująć w następujących głównych punktach:

- 1) wzrost czynnego i biernego udziału ludności w rozwoju kultury,
- 2) wzrost zakresu i znaczenia funkcji społecznych,
- 3) integracja i rozwój życia rodzinnego,
- 4) regeneracja sił i wzrost efektywności pracy.

Przed planowaniem miejscowym stoją ważne problemy i odpowiedzialne zadania, dotyczące odpowiedniego rozwoju form działalności rekreacyjnej. Duży odsetek ludności chce spędzać swój wolny czas w obrębie mia-

sta, możliwie jak najbliżej miejsca zamieszkania. Bardzo ważnym czynnikiem jest możliwość krótkiego dojścia pieszego do terenów rekreacyjnych. Konieczność dojazdu zbiorowymi środkami lokomocji zniechęca wielu mieszkańców, zmęczonych codziennym dojazdem do pracy czy do innych miejsc docelowych, w bardzo uciążliwych warunkach, jakie występują na terenie aglomeracji GOP. Ośrodki te powinny również posiadać odpowiednio atrakcyjny i zróżnicowany program, zaspakajający potrzeby różnych grup wieku ludności.

Zgodnie ze współczesnymi poglądami, zdrowie psychiczne i fizyczne współczesnego człowieka jest w dużym stopniu uzależnione od prawidłowego rozwoju różnych form działalności rekreacyjnej. Pomimo tych wskazań, zaleceń i przesłanek, organizacja wypoczynku bliskiego w miastach aglomeracji GOP pozostawia bardzo wiele do życzenia, a w niektórych przypadkach przedstawia się wprost katastrofalnie. Powstaje wprawdzie wiele założeń projektowych, przewidujących rozwiązanie tych problemów, ale bardzo rzadko dochodzi do choćby częściowej ich realizacji. W najgorszej sytuacji znajduje się zieleni nowych osiedli mieszkaniowych. Z reguły pozbawione są one tzw. ogrodów osiedlowych, skupiających funkcje wypoczynku, zabawy, sportu, ogrodu jordanowskiego, a przecież zieleni osiedlowa powinna spełniać rolę czynnika, pozwalającego na codzienną regenerację sił, wpływać na dobre samopoczucie mieszkańców i stanowić o estetycznym wyglądzie osiedla. Również nie najlepiej przedstawia się sytuacja dotycząca terenów wypoczynku dzielnicowego, ogólnomiejskiego i podmiejskiego. Rozważmy te problemy na przykładzie Gliwic. Gliwice, położone na skraju wielkiej aglomeracji GOP posiadają mniejszy od pozostałych miast okręgu stopień zanieczyszczenia atmosfery i stosunkowo dużą ilość terenów zielonych. Jednakże ludność miasta, nie może zaspokoić w pełni swoich potrzeb, związanych z koniecznością codziennej regeneracji sił, z powodu braku odpowiednio wyposażonych terenów wypoczynkowych. Gliwice posiadają dogodne warunki, by zapewnić prawidłowy rozwój rekreacji bliskiego zasięgu, dysponując przede wszystkim niezbędnymi do tego celu terenami.

Po przebadaniu promieni zasięgów w izochronie czasu pieszego istniejących terenów wypoczynkowych, (przyjmując dla urządzeń o zasięgu dziel-

nicowym max. promień 500-800 m, a dla urządzeń o charakterze ogólnomiejskim promień 1500-2000 m dojścia pieszego, przy czym zasięg Parku Gliwice-Zabrze, przewidywanego w przyszłości jako Park Kultury i Wypoczynku, przyjęto przy ruchu zmotoryzowanym 4-6 km), okazało się, że większość terenów mieszkaniowych miasta znalazło się w kręgu ich oddziaływania (rys. 2). Jednakże stwierdzenie to byłoby miarodajne wówczas gdyby te ośrodki wyposażone były w odpowiedni zestaw urządzeń.

Podstawowym czynnikiem, wpływającym na regenerację sił fizycznych i psychicznych człowieka jest aktywny wypoczynek na powietrzu. Roli tej służą przede wszystkim tereny sportowe, tereny zielone i place zabaw dla dzieci.

W Gliwicach najlepiej przedstawia się sprawa terenów zielonych, pozwalających na spokojny wypoczynek. Park Gliwice-Zabrze, posiadający 340 ha czystych terenów leśnych, Park Chrobrego o powierzchni 11 ha, Park Chopina o pow. 6,4 ha oraz większe skwery miejskie, jak Plac Grunwaldzki i skwer przy kościele św. Piotra i Pawła, obsługują swym zasięgiem prawie całe miasto. Jedynie południowo-zachodnie tereny miasta nie posiadają urządzonej zieleni wypoczynkowej. Park Gliwice-Zabrze włączony został do Leśnego Pasa Ochronnego GOP. Będzie on miał charakter Parku Kultury i Wypoczynku, o łącznej pow. 460 ha.

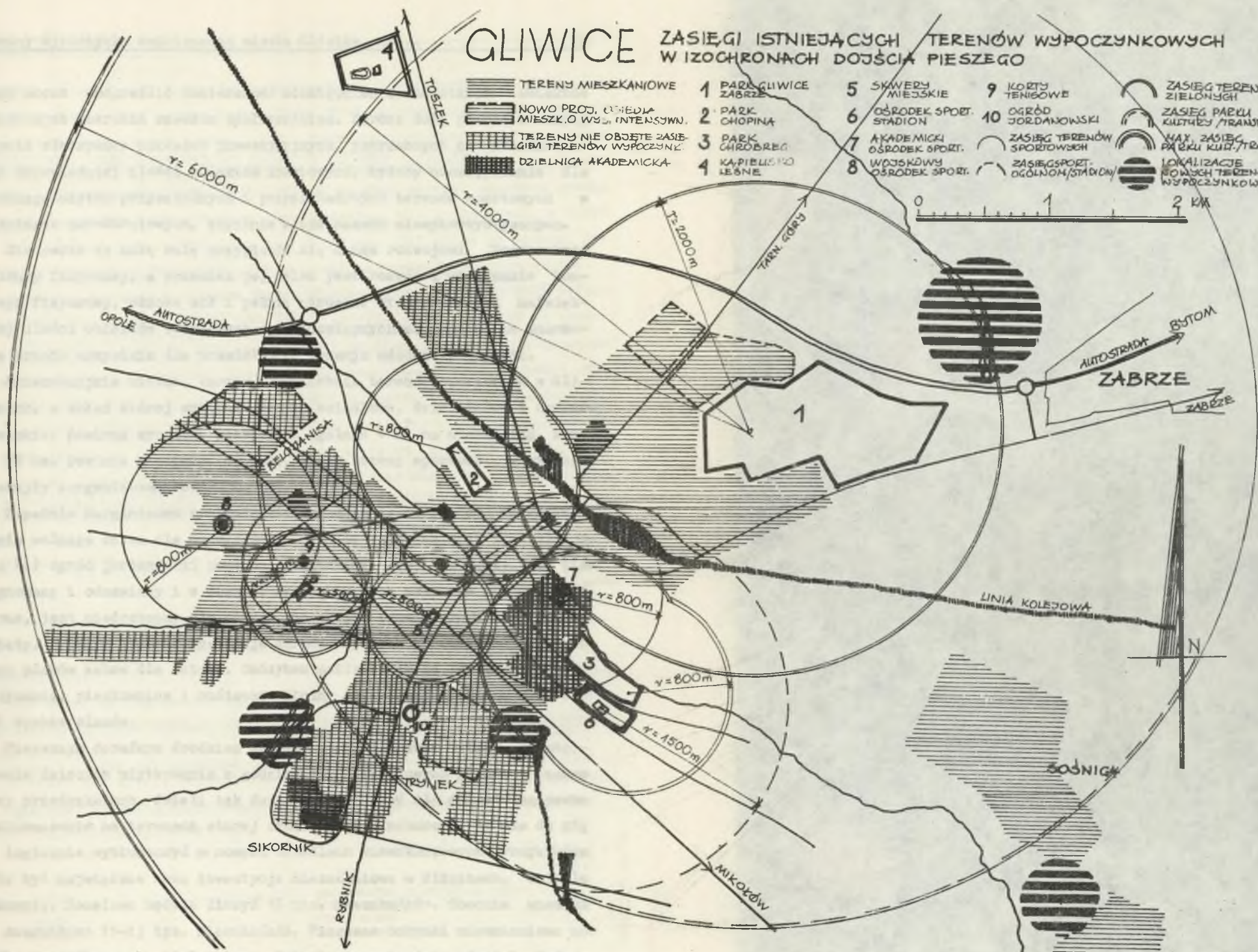
Bardzo dużego doinwestowania wymagają natomiast tereny sportowe. Jak wspomniano wyżej, istniejące obiekty mogłyby zaspokoić swoim zasięgiem większość obszarów mieszkaniowych. Ale tylko teoretycznie. W rzeczywistości obiekty te dysponują za małą ilością urządzeń sportowych, bądź też nie są obiektami ogólnodostępnymi. Trzy z istniejących obiektów mają możliwości rozwoju, a mianowicie: Wojskowy Ośrodek Sportowy przy ul. Sowińskiego, tereny sportowe przy stadionie XX-lecia oraz ośrodek sportowy wokół stadionu Piasta. Pierwszy z nich posiadający oprócz boiska dużego kilka zaniedbanych, niewykorzystanych boisk mniejszych oraz trochę niezagospodarowanych terenów, mogłby stać się dużym, pięknym ośrodkiem sportowym o charakterze dzielnicowym, ogólnodostępnym, będącym pod patronatem Wojskowego Klubu Sportowego. Ośrodki przy stadionach powinny mieć charakter ośrodków ogólnomiejskich. Pozostałe ośrodki są niewielkie i służą przeważnie patronującym im klubom. Jeszcze raz na-

GLIWICE ZASIĘGI ISTNIEJĄCYCH TERENÓW WYPoczynKOWYCH W WIZOCHRONACH DOJŚCIA PIEZEGO

TERENY MIESZKANIOWE	1 PARK GLIWICE	5 SKWERY MIEJSKIE	9 KORTY TENISOWE
NOWO PROJ. CIĘDZIA MIESZK.O WYŚL. INTENSYW.	2 PARK CHOPINA	6 OŚRODEK SPORT. STADION	10 OGROD JORDANOWSKI
TERENY NIE OBJĘTE ZASIĘGIEM TERENÓW WYPoczynKOWYCH	3 PARK CHROBRZE	7 AKADEMICKI OŚRODEK SPORT.	ZASIĘG TERENÓW SPORTOWYCH
DZIELNICA AKADEMICKA	4 KAPIELISKO LESNE	8 WOJSKOWY OŚRODEK SPORT.	ZASIĘGSPORT. OGÓLNOU/STADION

ZASIĘG TERENÓW ZIELONYCH
ZASIĘG PARKU KULTURY /TRANSPOR/
MAX. ZASIĘG PARKU KULT./TRANSPOR/
LOKALIZACJE SPOWYCH TERENÓW WYPoczynKOWYCH

Rys. 2

leży mocno podkreślić konieczność udostępnienia wszystkich obiektów sportowych szerokim rzeszom społeczeństwa. Bardzo dużą pomocą w zmniejszeniu olbrzymich nakładów inwestycyjnych, potrzebnych na zrealizowanie odpowiedniej ilości obiektów sportowych, byłoby udostępnienie dla ogólnego użytku przyszkolnych i przyzakładowych terenów sportowych w godzinach popołudniowych, zupełnie w tym czasie niewykorzystywanych.

Stanowczo za małą rolę przypisuje się u nas rozwojowi powszechnej kultury fizycznej, a przecież jej celem jest rozwój i utrzymanie kondycji fizycznej, odnowa sił i pełnia zdrowia. Stworzenie jak największej ilości obiektów sportowych ogólnodostępnych ma zasadnicze znaczenie przede wszystkim dla prawidłowego rozwoju młodego pokolenia.

Orientacyjnie biorąc, łączna powierzchnia terenów sportowych w Gliwicach, w skład której wchodzi ośrodki osiedlowe, dzielnicowe i ogólnomiejskie, powinna wynosić, przyjmując ogólnie 4 m^2 na mieszkańca, około 70 ha. Powinno się dążyć do tego, ażeby tereny sportowe w mieście tworzyły zorganizowaną sieć obsługi.

Zupełnie marginesowo traktuje się zagadnienie dotyczące zorganizowania wolnego czasu dla najmłodszych. W Gliwicach znajduje się tylko jeden (!) ogród jordanowski przy ul. Rybnickiej. Jest systematycznie pielęgnowany i odnawiany i w obawie, by efekty tych prac nie poszły na marne, jest niedostępny dla nikogo, po prostu prawie przez cały rok zamknięty, w całym mieście występuje chroniczny brak odpowiednio wyposażonych placów zabaw dla dzieci. Szczytem możliwością są, występujące sporadycznie, piaskownice i huśtawki. Błędny jest również sposób realizacji tychże placów.

Pierwszym doraźnym środkiem naprawy tych zaniedbań byłoby udostępnienie dzieciom użytkowania w godzinach popołudniowych placów zabaw przy przedszkolach. Jeżeli tak duży brak urządzeń dla dzieci ma pewne wytłumaczenie na terenach starej śródmiejskiej zabudowy, to nie da się on logicznie wytłumaczyć w nowych osiedlach mieszkaniowych. Przykładem może być największa nowa inwestycja mieszkaniowa w Gliwicach, osiedle Sikornik. Docelowo będzie liczyć 16 tys. mieszkańców. Obecnie mieszka tu szacunkowo 11-13 tys. mieszkańców. Pierwsze budynki mieszkaniowe zostały zasiedlone ok. 10 lat temu. Dzieci stanowią duży odsetek ludno-

ści, a oto jak przedstawia się problem zaspokojenia ich potrzeb rekreacyjnych: jedno przedszkole, brak ogrodu osiedlowego, brak ogrodu jordanowskiego, brak terenów sportowych, brak placów zabaw z odpowiednio atrakcyjnym wyposażeniem. Robione w żółwim tempie przydomowe placówki zabaw, wysypane warstwą grubego żużlu i pyłu węglowego, wyposażone jedynie w piaskownice, nie spełniają swego zadania. Może sytuacja ulegnie zmianie za kilka lat, ale gdzie mają się bawić dzieci teraz?

Według wytycznych planu ogólnego na lata 1961-1980 ma powstać w Gliwicach pięć nowych ośrodków rekreacyjnych. Największy ma być zlokalizowany za Parkiem Gliwice-Zabrze, w rejonie potoku żernickiego. Będzie on przedłużeniem Parku Kultury i Wypoczynku jako ośrodek ogólnomiejski, dostępny przy pomocy komunikacji kołowej. Pozostałe ośrodki będą miały charakter dzielnicowy: w Sośnicy, przy nowo projektowanym osiedlu Belojanisa II, przy starym i nowo projektowanym osiedlu Trynek i przy osiedlu Sikornik. Po zrealizowaniu tych ośrodków i po odpowiednim doinwestowaniu ośrodków istniejących, Gliwice będą posiadały bardzo dobrą sieć obsługi terenami wypoczynkowymi. Ale droga od projektu do efektu jest bardzo daleka.

Problem terenów rekreacji bliskiego zasięgu w mieście jest ciągle otwarty i bardzo palący.

LITERATURA

1. Zasady planowania wypoczynku cotygodniowego w strefach miast dużych i średnich. IUA 1965/98 (praca zbiorowa).
2. Wypoczynek - systematyzacja pojęć - mianownictwo. IUA 1969 (praca zbiorowa).
3. LPO - GOP - Materiały Komitetu d/s zagospodarowania LPO. Katowice, 1971.
4. Człowiek i jego środowisko - biuletyn Polskiego Komitetu do Spraw UNESCO.
5. Między pracą a wypoczynkiem - S. Skórzyński.

ТЕРРИТОРИИ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫЕ ДЛЯ ЕЖЕДНЕВНОГО ОТДЫХА В Г. ГЛЮВИЦЕ
НА ФОНЕ ПРОБЛЕМ РЕКРЕАЦИИ В АГЛОМЕРАЦИИ ВЕРХНЕСИЛЕЗСКОГО
ПРОМЫШЛЕННОГО ОКРУГА

Р е з ю м е

Статья затрагивает следующие вопросы. Влияние развития городов и промышленных округов на деградацию среды. Борьба за охрану биологической среды человека, создание лесозащитной полосы.

Нужды в ежедневном отдыхе трудящихся. Производительность труда и развитие физической культуры. Анализ существующего состояния территорий, предназначенных для отдыха, в г. Гливице. Перспективы развития.

GEBIETE DER TÄGLICHEN ERHOLUNG DER STADT GLIWIC IM HINBLICK
AUF REKREATIONSPROBLEME DES OBERSCHLESISCHEN INDUSTRIEBEZIRKES

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Artikel werden folgende Probleme analysiert:

Der Einfluss der Städteentwicklung in Industriegebieten auf Umweltschädigung.

Der Kampf um den Umweltschutz und die Errichtung des entsprechenden Waldstreifens. Die Notwendigkeit täglicher Entspannung für berufstätige Menschen.

Effekte der Arbeit bedingt durch die Entwicklung der Leibeserziehung
Analyse des jetzigen Zustandes der Rekreationsgebiete der Stadt Gliwice. Entwicklungsperspektiven.